

Роль Національного агентства з питань запобігання корупції у протидії корупційним правопорушенням

Назарій Сумало ¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.11.2024	Право	793.322(477):316.75

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17923731>

Анотація. Стаття присвячена визначенню ролі Національного агентства з питань запобігання корупції у протидії корупційним правопорушенням. Наголошено, що корупція є однією з найгостріших проблем сучасного українського суспільства, яка впливає на всі сфери життя держави – економіку, політику, правову систему та соціальні відносини. Її масштабність та системність становлять серйозну загрозу національній безпеці, економічному розвитку та міжнародному іміджу України. У зв'язку з цим боротьба з корупцією є пріоритетним напрямом державної політики, що вимагає комплексного підходу, ефективного правового регулювання та належного функціонування відповідних органів.

З'ясовано, що Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) є одним із ключових елементів антикорупційної інфраструктури України. Цей орган відіграє важливу роль у формуванні системи запобігання корупції, забезпеченні прозорості діяльності державних органів та посадових осіб, а також у створенні умов для доброчесності в суспільстві. Констатовано, що основна функція НАЗК полягає у запобіганні корупційним правопорушенням шляхом реалізації превентивних заходів, моніторингу дотримання антикорупційного законодавства, контролю за фінансовими деклараціями посадовців, а також проведення антикорупційної експертизи нормативно-правових актів. Підкреслено вагомість НАЗК з проведення аналітичної функції, яка полягає у виявленні системних проблем та розробці рекомендацій для органів державної влади. Завдяки цьому забезпечується комплексний підхід до боротьби з корупцією, що включає не лише репресивні, а й превентивні заходи. Виокремлено низку викликів, які впливають на ефективність діяльності НАЗК, з-поміж яких, недостатнє фінансування, обмеженість кадрових ресурсів та складнощі у співпраці з іншими державними органами. Крім того, важливою проблемою залишається недосконалість законодавчого регулювання, що іноді створює правові колізії та ускладнює виконання поставлених завдань. Підкреслено, що успішна діяльність НАЗК значною мірою залежить від рівня суспільної підтримки та довіри громадян. У цьому контексті важливим є забезпечення прозорості процесів, відкритість у прийнятті рішень та активна комунікація з громадськістю. Лише за умови ефективної взаємодії з суспільством можливо досягти реальних змін у сфері протидії корупції.

¹ ORCID ID 0000-0003-1501-8484
здобувач Науково-дослідного
інституту публічного права
(Київ, Україна)
Sumalo_N@gmail.com

Ключові слова: корупція, запобігання корупції, протидія корупції, НАЗК, антикорупційна політика, антикорупційні норми, декларування, доброчесність, превентивна функція, аналітична функція.

The role of the National Agency for the Prevention of Corruption in combating corruption offenses

Abstract. The article is devoted to defining the role of the National Agency for the Prevention of Corruption in combating corruption offenses. It is emphasized that corruption is one of the most acute problems of modern Ukrainian society, which affects all spheres of state life – economy, politics, legal system and social relations. Its scale and systematic nature pose a serious threat to national security, economic development and international image of Ukraine. In this regard, the fight against corruption is a priority area of state policy, which requires a comprehensive approach, effective legal regulation and proper functioning of relevant bodies.

It is found that the National Agency for the Prevention of Corruption (NACP) is one of the key elements of the anti-corruption infrastructure of Ukraine. This body plays an important role in forming a system for preventing corruption, ensuring transparency in the activities of state bodies and officials, as well as in creating conditions for integrity in society. It was stated that the main function of the NACP is to prevent corruption offenses by implementing preventive measures, monitoring compliance with anti-corruption legislation, controlling financial declarations of officials, as well as conducting anti-corruption expertise of regulatory legal acts. The importance of the NACP in carrying out an analytical function, which consists in identifying systemic problems and developing recommendations for state authorities, was emphasized. This ensures a comprehensive approach to combating corruption, which includes not only repressive but also preventive measures. A number of challenges that affect the effectiveness of the NACP's activities were identified, including insufficient funding, limited human resources, and difficulties in cooperation with other state bodies. In addition, an important problem remains the imperfection of legislative regulation, which sometimes creates legal conflicts and complicates the implementation of the tasks set. It was emphasized that the successful activities of the NACP largely depend on the level of public support and trust of citizens. In this context, it is important to ensure transparency of processes, openness in decision-making and active communication with the public. Only under the condition of effective interaction with society is it possible to achieve real changes in the field of combating corruption.

Keywords: corruption, prevention of corruption, combating corruption, NACP, anti-corruption policy, anti-corruption norms, declaration, integrity, preventive function, analytical function.

Вступ

Актуальність проблеми. Корупція є однією з найгостріших проблем сучасного українського суспільства, яка впливає на всі сфери життя держави – економіку, політику, правову систему та соціальні відносини. Її масштабність та системність становлять серйозну загрозу національній безпеці, економічному розвитку та міжнародному іміджу України. У зв'язку з цим боротьба з корупцією є пріоритетним напрямом державної політики, що вимагає комплексного підходу, ефективного правового регулювання та належного функціонування відповідних органів.

Одним із ключових елементів антикорупційної інфраструктури України є Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), яке було створено в рамках реалізації положень Закону України «Про запобігання корупції». Цей орган відіграє важливу роль у формуванні системи запобігання корупції, забезпеченні прозорості діяльності державних органів та посадових осіб, а також у створенні умов

для доброчесності в суспільстві.

Основна функція НАЗК полягає у запобіганні корупційним правопорушенням шляхом реалізації превентивних заходів, моніторингу дотримання антикорупційного законодавства, контролю за фінансовими деклараціями посадовців, а також проведення антикорупційної експертизи нормативно-правових актів. Зокрема, агентство забезпечує функціонування Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що є важливим інструментом для виявлення потенційних конфліктів інтересів та незаконного збагачення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання діяльності антикорупційних органів упродовж останніх років широко висвітлюється в наукових працях багатьох вчених. Не оминають своєю увагою науковці і такої інституції як Національне агентство з питань запобігання корупції. Діяльність цього органу, зокрема у своїх роботах досліджували О. Бандурка, А. Берлач, В. Білоус, В. Гвоздецький, В. Гіжевський, І. Голосніченко, О. Дрозд, В. Заросило, Р. Калюжний, М. Ковалів, Т. Коломоєць, В. Колпаков, А. Комзюк, Є. Невмержицький, В. Ортинський, О. Остапенко, У. Парпан, М. Хавронюк, Н. Христинченко, І. Шопіна та інші.

Мета статті – з'ясування ролі Національного агентства з питань запобігання корупції у протидії корупційним правопорушенням.

Результати

Як зазначає І. О. Калугіна, корупція становить одну з найсерйозніших загроз для демократичного розвитку, економічного прогресу та забезпечення верховенства права в Україні. Для ефективної боротьби з цим явищем необхідно впровадити цілісну систему заходів, що поєднує як превентивні, так і репресивні інструменти (Калугіна, 2020 с. 134). У цій системі вагоме значення належить Національному агентству з питань запобігання корупції (НАЗК), яке виконує ключову функцію у сфері запобігання та виявлення корупційних правопорушень.

Національне агентство з питань запобігання корупції було утворено відповідно до положень Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII (Закон № 1700-VII, 2014), як центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом. Його основною функцією є розробка та впровадження державної політики у сфері запобігання корупції, а також забезпечення комплексного підходу до протидії цьому явищу. Як зазначає І. О. Калугіна, діяльність НАЗК є визначальною у процесі реалізації норм антикорупційного законодавства та побудови ефективної системи боротьби з корупцією в Україні (Калугіна, 2020, с. 136).

Аналізуючи суб'єктів антикорупційної діяльності, які здійснюють реалізацію антикорупційної політики, А. К. Славицька пропонує виокремлювати такі основні категорії: Національне агентство з питань запобігання корупції, уповноважені підрозділи або особи органів державної влади, а також уповноважених юридичних осіб. Вчена наголошує на необхідності розмежування суб'єктів, які забезпечують реалізацію антикорупційної політики, та тих, що уповноважені здійснювати заходи з запобігання корупції або притягувати до відповідальності за корупційні правопорушення чи правопорушення, пов'язані з корупцією. Відмінності між цими суб'єктами полягають у їхніх функціях і повноваженнях, які спрямовані на різні аспекти антикорупційної діяльності. Зокрема, суб'єкти, відповідальні за реалізацію антикорупційної політики, мають компетенцію у формуванні єдиних принципів антикорупційної діяльності, аналізі та оцінці корупційних ризиків, моніторингу заходів із запобігання корупції, а також впровадженні змін, спрямованих на усунення корупційних явищ (Славицька, 2022, с. 158).

Натомість, на думку Р. Томма та Ю. Ручка, у процесі реалізації заходів з протидії

корупції взаємодіють дві ключові системи. Перша – це антикорупційна система держави, основною метою якої є запобігання вчиненню корупційних правопорушень через упровадження превентивних механізмів. Друга – це система дій спеціально уповноважених суб'єктів, яка зосереджена на активному протистоянні корупційним проявам, застосовуючи правові, адміністративні та оперативно-розшукові заходи. Ці системи функціонують у взаємодоповнюючому режимі, створюючи комплексний підхід до вирішення проблеми корупції (Томма, Ручка, 2020, с. 167).

Згідно з положеннями антикорупційного законодавства, реалізація завдань у сфері запобігання правопорушенням, пов'язаним із корупцією, покладається на суб'єктів публічного управління, визначених у межах їхньої законодавчої компетенції. Як зазначають дослідники О. Світличний та А. Кадегроб, такими суб'єктами є спеціально уповноважені державні органи, серед яких центральне місце посідає Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК). Науковці наголошують на ключовій ролі цих органів у забезпеченні ефективності антикорупційної політики та виконанні відповідних контрольних і превентивних функцій (Світличний, Кадегроб, 2020, с. 231).

Водночас, як зазначають Н. В. Гришина та К. В. Ростовська, коло суб'єктів, залучених до реалізації державної антикорупційної політики, значно ширше, ніж перелік суб'єктів, які безпосередньо здійснюють заходи з протидії корупції (Гришина, Ростовська, 2023, с. 332).

Г. Ю. Лук'янова пропонує окремий підхід до класифікації суб'єктів, залучених до протидії корупції, базуючи його на їхній ролі в цій діяльності. Відповідно до такого підходу, дослідниця виділяє три основні групи суб'єктів: по-перше, це суб'єкти, які спеціально уповноважені на виконання функцій із протидії корупції; по-друге, суб'єкти, що сприяють реалізації заходів у цій сфері; і, по-третє, суб'єкти, які добровільно залучаються до антикорупційної діяльності (Лук'янова, 2020, с. 212). Особливу увагу авторка приділяє Національному агентству з питань запобігання корупції (НАЗК), яке, за її твердженням, є органом, діяльність якого спрямована виключно на боротьбу з корупцією (Лук'янова, 2020, с. 214).

Отож, функції НАЗК охоплюють широкий спектр завдань, серед яких:

1. Розробка антикорупційної політики, адже агентство займається підготовкою стратегій, програм та рекомендацій, спрямованих на зменшення рівня корупції в Україні.

2. Контроль за дотриманням антикорупційного законодавства, що включає перевірку декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, моніторинг конфлікту інтересів та контроль за фінансуванням політичних партій.

3. Проведення антикорупційної експертизи, саме на НАЗК покладено аналіз нормативно-правових актів та проєктів законів на предмет наявності корупціогенних факторів.

4. Підвищення обізнаності громадськості, яке агентство проводить шляхом інформаційно-просвітницьких кампаній, спрямованих на формування антикорупційної культури серед населення.

Одним із ключових аспектів діяльності НАЗК є запобігання корупційним правопорушенням через превентивні заходи. Це включає:

– систему електронного декларування. Впровадження обов'язкового електронного декларування доходів і майна посадових осіб стало важливим кроком у забезпеченні прозорості та відкритості державного управління. НАЗК здійснює перевірку цих декларацій на предмет достовірності та відповідності законодавству;

– моніторинг способу життя посадових осіб. Агентство аналізує відповідність рівня життя посадових осіб задекларованим доходам, що дозволяє виявляти приховані

джерела доходів;

– запобігання конфлікту інтересів. НАЗК розробляє рекомендації щодо уникнення конфлікту інтересів у діяльності посадових осіб, а також здійснює контроль за їх дотриманням.

Окрім превентивних заходів, НАЗК відіграє важливу роль у виявленні корупційних правопорушень. Зокрема, Агентство має повноваження:

– складати адміністративні протоколи щодо порушень вимог фінансового контролю, конфлікту інтересів чи інших положень антикорупційного законодавства;

– передавати матеріали до правоохоронних органів у разі виявлення ознак кримінальних правопорушень;

– здійснювати перевірку фінансування політичних партій з метою недопущення незаконного використання коштів.

Незважаючи на досягнення НАЗК у сфері протидії корупції, діяльність агентства стикається з низкою викликів. Серед них: *недостатнє фінансування та кадрове забезпечення* (для ефективного виконання своїх функцій НАЗК потребує належного матеріально-технічного забезпечення та висококваліфікованих кадрів); *політичний тиск* (як і будь-який орган у сфері боротьби з корупцією, НАЗК може зазнавати впливу з боку політичних сил, що може перешкоджати його незалежній діяльності); недосконалість законодавчої бази (певні норми антикорупційного законодавства потребують удосконалення для забезпечення ефективнішої роботи агентства).

У межах проблематики, що розглядається, доцільно звернути увагу на позицію Н. А. Никифоренка, який акцентує на викликах, з якими зіткнулося НАЗК упродовж останніх років. Зокрема, науковець наголошує на суттєвих труднощах, спричинених спробами послабити інституційну спроможність цього органу. Особливої уваги заслуговує рішення Конституційного суду від 27 жовтня 2020 року, яке, за словами Н. А. Никифоренка, фактично позбавило НАЗК значної частини його повноважень. У цьому контексті йдеться не лише про скасування основних функцій органу, але й про усунення кримінальної відповідальності за подання недостовірної інформації або неподання декларації. Більшість науковців, як зазначає дослідник, обґрунтовано визнали це рішення незаконним, адже воно підриває основи правової держави та антикорупційної політики (Никифоренко, 2024, с. 613).

Однак, вважаємо, що у перспективі НАЗК має можливість зміцнити свої позиції як одного з провідних органів у системі протидії корупції. Для цього необхідно:

– підвищити рівень цифровізації процесів перевірки декларацій і моніторингу способу життя посадових осіб;

– посилити співпрацю з громадянським суспільством і міжнародними партнерами для впровадження кращих світових практик у сфері антикорупції;

– забезпечити повну незалежність агентства від політичного впливу через зміцнення його правового статусу.

Висновки

Підсумовуючи викладене вище можемо зазначити, що Національне агентство з питань запобігання корупції відіграє центральну роль у системі запобігання та протидії корупції в Україні. Його діяльність спрямована на створення прозорої системи державного управління, формування антикорупційної культури та забезпечення дотримання принципів верховенства права. Попри існуючі виклики, НАЗК має значний потенціал для подальшого розвитку та зміцнення своєї ефективності в боротьбі з корупцією, що є важливою умовою для побудови правової держави та успішної інтеграції України до європейського співтовариства.

Водночас, аналіз функцій НАЗК дозволяє зробити висновок, що його повноваження охоплюють широкий спектр напрямів, серед яких найважливішими є

контроль за дотриманням антикорупційного законодавства, проведення моніторингу способу життя посадових осіб, перевірка декларацій про доходи та майно, а також адміністрування системи електронного декларування. Ефективність цих функцій є визначальним чинником у досягненні мети зниження рівня корупції.

Важливість діяльності НАЗК також полягає у формуванні антикорупційної культури серед громадян та посадових осіб. Агентство здійснює освітні кампанії, розробляє рекомендації для державних органів щодо дотримання принципів доброчесності, а також співпрацює з міжнародними партнерами задля впровадження найкращих світових практик у сфері боротьби з корупцією.

Незважаючи на значний прогрес у роботі НАЗК, його діяльність залишається предметом дискусій серед експертів та громадськості. Серед ключових викликів можна виділити необхідність удосконалення законодавчої бази, підвищення ефективності контролю за дотриманням антикорупційних норм, а також забезпечення незалежності агентства від політичного впливу.

Отже, роль Національного агентства з питань запобігання корупції є надзвичайно важливою для формування ефективною системи протидії корупції в Україні. Його діяльність сприяє зміцненню верховенства права, підвищенню довіри громадян до державних інституцій та створенню умов для сталого розвитку суспільства. Однак для досягнення максимального ефекту необхідно забезпечити належну підтримку агентства з боку держави та громадянського суспільства, а також продовжувати вдосконалювати механізми його функціонування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Калугіна І. О. Суб'єкти формування, реалізації та забезпечення антикорупційної правової політики в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 4. С. 133–141.
2. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.
3. Славицька А. К. Суб'єкти забезпечення реалізації антикорупційної політики. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 1. С. 156–159.
4. Томма Р., Ручка Ю. Особливості організації діяльності суб'єктів запобігання корупції у сфері реалізації антикорупційних заходів. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 11. С. 166–170.
5. Світличний О., Кадегроб А. Суб'єкти публічного управління у сфері запобігання порушенням, пов'язаним з корупцією. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 230–234.
6. Гришина Н. В., Ростовська К. В. Поняття адміністративно-правового статусу суб'єктів державної антикорупційної політики в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 1. С. 328–333.
7. Лук'янова Г. Ю. Сучасні підходи до класифікації суб'єктів протидії корупції в Україні. *Юридична наука*. 2020. № 3(105). С. 211–221.
8. Никифорова Н. А. Суб'єкти запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією: проблеми функціонування та перспективи удосконалення правового статусу. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 611–617.